

Ayesha Harruma Attah

HET DIEPE BLAUW

'Een sfeervol verhaal over zusterschap en identiteit dat je niet loslaat.' – *The Irish Times*

Na een brute roofoverval op hun dorp worden de tweelingzusjes Hassana en Husseinah van elkaar gescheiden. Hassana belandt na haar omzwervingen in Accra, aan de Goudkust van West-Afrika, waar ze later de politiek in gaat. Husseinah komt in Bahia, Brazilië, terecht waar ze woont en werkt met een candomblé-priesteres. In hun dromen over het diepe blauw dat hen scheidt blijven ze met elkaar verbonden, en de vraag is of het lot hen ooit weer samen zal brengen.

In deze epische en ontroerende roman vol historische details neemt Ayesha Harruna Attah de lezer mee naar een tijd van grote veranderingen in West-Afrika: de slavernij is afgeschaft, maar het kolonialisme doet zijn intrede in de levens van twee moedige jonge vrouwen die de nieuwe maatschappij vormgeven.

'Attah is een meesterlijk verhalenverteller.' – *The Scotsman*

'Een schitterend verhaal, geweven rond twee even schitterende jonge vrouwen. Prachtig!' – Ama Ata Aidoo, schrijfster van *Keuzes*

OXFAM Novib

AYESHA HARRUNA ATTAH

Het diepe blauw

Vertaald door Dennis Keesmaat,
Daniëlle Stensen en Lara Visser

UITGEVERIJ ORLANDO | OXFAM NOVIB

© 2020 Ayesha Harruna Attah
Oorspronkelijke titel *The Deep Blue Between*
Oorspronkelijke uitgever Pushkin Press, Londen, 2020
Published by agreement with Pontas Agency
© 2021 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam en Dennis Keesmaat, Daniëlle Stensen en
Lara Visser
Uitgave in samenwerking met Oxfam Novib
Omslagontwerp Joyce Zethof
© Foto auteur Itunu Kuku
Zetwerk Pre Press Media Groep, Leerdam
ISBN 978 90 83146 82 9
NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

HOOFDSTUK EEN

In onze dromen zit onze vader in een kamer waar geen kleur huist. Onze moeder geeft haar baby de borst, maar hun ledematen zijn bevroren alsof ze door de tijd zijn vergeten. Vuur verbrandt ons dorp, rook verstikt onze keel, vlammen verschroeien onze huid. We rennen. Onze handen hebben elkaar vast alsof ze vastgelijmd zijn. Haar vingers zijn mijn vingers, mijn vingers die van haar. Onze greep is begonnen in de baarmoeder, vóór onze eerste scheiding. We zijn al eerder ons huis kwijtgeraakt, maar dat heeft ons niet opgebroken. Nu raken we ons huis weer kwijt, maar we hebben elkaar nog steeds. We rennen. Achtervolgd door hoeven en geschreeuw en gevleugelde mannen. Een van ons struikelt. Zweet maakt het dunne laagje tussen onze handen vochtig. Haar vingers glijden uit die van mij. We hebben ons vergist. Deze keer voelt het definitief. Ze ontglipt me.

HOOFDSTUK TWEE

Hassana

Ik zou ermee kunnen beginnen dat mijn *baba* zijn schoenen ging verkopen in Jenne en nooit meer terugkwam. Of dat ons dorp door brandstichting met de grond gelijk werd gemaakt en dat ik niet weet waar mijn moeder en grootmoeder zijn. Of dat mijn grote zus Aminah en ik onze broer verloren in een karavaan. Of ik zou je kunnen vertellen over de ergste dag van mijn leven, toen mijn tweelingzus bij me vandaan werd gerukt. Maar ik zal beginnen met het moment waarop ik andere mensen niet langer liet bepalen wat ik deed of waar ik heen ging of wat er met me gebeurde. Ik zal beginnen met het moment waarop ik losbrak.

In 1892, toen ik tien was, werd ik gedwongen om op een stuk land te wonen waar de bomen zo dicht op elkaar groeiden dat ze mijn stem wegzogen. Wofa Sarpong, een man die even groot was als ik, had Aminah en mij gekocht en meegenomen naar zijn huis op een open plek omgeven door bomen die langs de lucht schraapten. Elke keer dat ik opkeek, vroeg ik me af hoe de bomen zo hoog konden zijn en niet omvielen, en elke dag kneep het bos mijn borst plat als een lege kalebasfles. Vele nachten werd ik zwetend wakker, met bonkend hart en altijd buiten adem. Ik was een kind van de savanne, van open plekken en kleine bomen. We konden de kamelen van de karavaan vanaf de horizon zien

aankomen. De wereld leek reusachtig en onbegrensd. Door het bos kromp de wereld en daardoor mijn hele leven.

Ik kan niet zeggen dat ik ook maar één ding leuk vond aan Wofa Sarpong en zijn familie. Misschien alleen dat Aminah daar nog bij me was. Zij vond het er iets minder erg dan ik, en ze zei dat het eten bij Wofa Sarpong best lekker was, dat de *tuo*, die ze *fufu* noemden, zoeter was dan die van ons. Ze zorgde ervoor dat ik van hun soepen met vis en paddenstoelen nipte, maar ik had net zo goed boomschors kunnen eten. Het voelde allemaal zwaar op mijn tong en het smaakte nergens naar. Ik at omdat Aminah zei dat het moest. Maar ik was een half mens.

Mijn verhaal veranderde op het hoogtepunt van het kola-seizoen. Wofa Sarpong had ons zoals altijd in meer kolabomen laten klimmen dan ik kon tellen. Wij kleintjes – zijn kinderen en de kinderen die hij had gekocht – krabbelden als hagedissen omhoog, op zoek naar plekje's ver van elkaar vandaan om zoveel bonen te oogsten als we maar konden. Wofa Sarpong zei dat kola Gods geschenk was, en dat God boos zou zijn als we niet alles zouden nemen wat Hij ons had gegeven. Ik was boos op Otienu, mijn god, omdat ik naar een dergelijke plek was gestuurd, ook al had ik niets verkeerd gedaan. Soms vroeg ik me af wat de god van Wofa Sarpong voor wezen was. Hij leek Wofa Sarpong te zegenen met een overvloed aan kolanoten. Ik zal nooit vergeten dat ik mijn armen moest uitstrekken om de kolapeulen aan hun basis af te snijden, terwijl ik op mijn blote voeten vervaarlijk balanceerde op de takken en elke keer bang was dat ik zou vallen. Ik ben nooit gevallen en slaagde erin mijn angst genoeg te bedwingen om de peulen te blijven grijpen en naar Kwesi, Aminah en de andere oudere kinderen te gooien, die ze in

grote manden stopten en later wegdroegen. We werkten elke ochtend en middag, en nooit bedankte Wofa Sarpong ons voor ons werk.

Wanneer hij zei: ‘Klaar,’ was dat ons teken om weer naar beneden te klimmen. We lieten onze messen in grote manden vallen, boven op de kolapeulen met hun knoestige huid. We liepen terug over een pad dat om de paar passen doorkruist werd door mieren. Ik kon dagenlang naar de mieren kijken. De manier waarop ze hun werk een voor een deden, en als een van hen in de problemen kwam, kwamen ze allemaal samen om te helpen. Die dag was ik vervuld van een enorm verdriet, en ik bedacht dat zulke kleine wezentjes vriendelijk met elkaar omgingen terwijl mensen als Wofa Sarpong en de mannen die ons ontvoerd hadden slechts vervuld waren van wreedheid.

We kwamen bij de nederzetting van Wofa Sarpong met vier brede hutten – voor hem en zijn vrouwen en jonge kinderen – en twee aan de andere kant, voor zijn volwassen kinderen en de kinderen die hij had gekocht. Vlak bij de opening van zijn huis bevond zich een hut die een eindje van de rest vandaan stond en waar voedselpotten, vijzels en stampers werden bewaard. Aminah liep verder met haar mand en ik ging die eenzame hut binnen en nam een zwarte aardewerken pot mee naar de eerste vrouw van Wofa Sarpong. Ik voelde me zwaar, alsof het aambeeld van een smid op mijn rug was gebonden. De vrouw van Wofa Sarpong schepte twee glinsterende hoopjes tuo op, deed ze in de pot en gaf hem door aan haar medevrouw, die pollepels palmsoep met twee flintertjes vis opschepte.

‘Lachen!’ beval ze.

Meestal plakte ik een flauwe glimlach op mijn gezicht,

iets om ze van me af te schudden, maar die dag lukte het me niet eens om het te proberen.

Ik zette de pot neer voor Aminah en de andere meisjes en zij doopten hun vingers in de soep en begonnen te eten. Voordat ik kon beslissen of ik wilde eten, had Aminah de tuo naar mijn lippen gebracht.

‘Eet je fufu,’ zei ze.

Ik weigerde hun woorden te gebruiken. Ik zou het niet net als Aminah fufu noemen.

Ik bracht de homp gele bakbanaan en cassave naar mijn mond, en het smaakte naar lucht. Een paar seconden later draaide mijn maag zich om. Het eten zou naar boven komen als ik het bleef proberen, dus ik stond op en ging onder de *abrofo-nkatie*-boom zitten. Ik wilde dat aan alles een einde kwam.

We waren ongeveer een jaar eerder hierheen gebracht en ik schrok nog steeds op bij de geluiden van de nacht. Wofa Sarpong sloop vaak onze kamer binnen om Aminah te zien en als hij dan was vertrokken bleef ik nog lang wakker en luisterde naar mijn zus die naast me lag te huilen. Die nacht sliep ik, ook al had ik niets gegeten, onder het gewicht van mijn verdriet, als een volgegeten python.

Overal om ons heen weerspiegelt water een blauw dat dieper is dan de lucht. Er zijn mensen om ons heen die naar het water kijken dat zich achter ons uitstrekt tot voorbij de randen van de aarde. Doeken waaien als grote witte sjaals in de wind en we staan op een houten platform. Vóór ons ligt land dat er tegelijkertijd vertrouwd en onbekend uitziet, met palmachtige bomen die schudden en buigen in de wind. De bomen worden steeds groter. We bewegen.

Ik werd wakker met natte kleren, alsof er een emmer water over me heen was gegooid. Het bos had me niet alleen mijn stem afgenomen – het was mijn dromen in gesijpeld en had de sterkste band verbroken die ik met mijn zus deelde. Toen onze baba verdween, wisten we dat hij nog in leven was omdat Husseina en ik allebei droomden dat hij in een kamer was. Ik bekeek dingen van één kant. Zij bekeek dingen van de andere. Als ik een gezicht zag, zag zij een rug. Samen zagen we het geheel. Door het bos waren onze dromen de weg naar elkaar kwijtgeraakt. Tot nu...

Ik schudde Aminah wakker en vertelde haar over de droom.

‘Dit zijn haar dromen,’ zei ik. ‘Husseina leeft nog.’

De dagen die volgden waren anders. Het zware verdriet werd opgeheven en vervangen door een verwarrend mengsel van opwinding en een vreselijke pijn in mijn buik. Mijn maagpijn werd twee keer zo erg als ik de kleren van de familie Sarpong waste en wanneer ik in kolabomen klom. Ik kon niet stilzitten en me niet concentreren, vooral niet wanneer Wofa Sarpong ons op een rij zette en ons iets vertelde, of zelfs als Aminah iets tegen me zei. Mijn tweelingzus leefde nog en was op een plek die omringd werd door het blauwste water dat ik ooit had gezien. Het ene moment vond ik dat ik moest rennen en iedereen moest omhelzen en het nieuws verkondigen, het volgende werd ik overspoeld door angst – wat als we elkaar nooit meer zouden zien, en alleen onze dromen ons nog met elkaar verbonden? Zou ik daarmee kunnen leven? De vraag achtervolgde me en legde mijn ingewanden in een pijnlijke knoop.

Op een middag, terwijl we gierst aan het wassen waren,

verzamelde Wofa Sarpong, met een man die ik nog nooit eerder op de boerderij had gezien, iedereen op de binnenplaats waar zijn kinderen stokken en stenen verstopten en waar ik al zat. De nieuwkomer droeg een korte broek, die met een leren touw hoog om zijn middel werd gehouden. Ook droeg hij een witte hoed en hij ijsbeerde terwijl hij wachtte tot Wofa Sarpong ons in de juiste volgorde zou zetten. De man ging rond en vroeg van iedereen de naam, en ik luisterde amper. Ik wilde weer op zoek gaan naar snuitkevers en stenen. Ik moest de hele tijd aan Husseina denken.

Iemand porde me in mijn zij.

De man met de korte broek en pet vroeg hoe ik heette.

‘Hassana,’ zei ik.

Wofa Sarpong keek me aan alsof ik het laatste stukje vis uit zijn soep had gestolen.

De man vroeg het opnieuw.

‘Hassana.’ Deze keer meende ik het, en ik besepte dat Wofa Sarpong ons eerder bijeen had geroepen om ons een nieuwe naam te geven. Hij wilde niet opgepakt worden omdat hij slaven hield. Onze naam verraadde ons. Ik zei tegen de man dat ik uit Botu kwam, dat ik de tweede dochter was van baba Yero en Aminah-Na.

Wofa Sarpong volgde de man, zo diep buigend dat het leek alsof hij over de grond zou schrapen, en voor het eerst sinds ik op zijn boerderij was aangekomen wilde ik lachen. Ik ging terug naar mijn snuitkevers en stenen.

Ik heb mezelf geleerd om onder water mijn adem in te houden toen ik zeven was. Geen enkele vrouw in Botu kon zwemmen, maar het was alsof ik wist dat ik vaak mijn adem

in zou moeten houden. Eén keer maakte dat me het dapperste meisje van heel Botu. De meisjes en ik waren 's ochtends vroeg bij de drinkplaats om water te halen. Plots hoorde ik geschreeuw. Eén woord kwam naar boven uit de stroom van stemmen: krokodil. Er waren geen krokodillen bij de drinkplaats. Toen de meisjes uit het water waren gered, hield ik mijn adem in en dook het water in. Aanvankelijk kwam er slib omhoog dat het water vertroebelde. Ik hield mijn adem in mijn borst terwijl ik wachtte tot de modder was neergedaald. Het water werd helderder en ik zag mensenbenen onder de krokodillenhuid. Ik tilde mijn hoofd uit het water. De meisjes schreeuwden.

‘Hassana, kom eruit!’ Iemands luide stem zweefde boven de rest uit.

Ik zag de krokodillenhuid op me afkomen, en ik keek achterom en ving de blik van Husseina, die met een strak gezicht toekeek en op het punt stond in tranen uit te barsten. Toen richtte ik me weer op de krokodil, die nu vlak voor me was. We zouden wel zien hoe lang dit spel zou duren. De kreten van de meisjes vormden gepiep in mijn oren: ‘KOM-ERUIT-KOM-ERUIT-KOM-ERUIT’. De zon brandde op mijn rug. De snuit van het grijze beest kwam omhoog. De meisjes krijsten. De krokodillenhuid zweefde omhoog, draaide opzij en plonsde in het water, waardoor Motaaba met zijn grote tanden zichtbaar werd. Hij sloeg dubbel van het lachen toen ik het water uitliep en Husseina's hand pakte. Ze legde haar hoofd op mijn schouder en zei niets toen we terug naar huis liepen.

Toen Wofa Sarpong terugkwam nadat hij de inspecteur uitgeleide had gedaan, had hij de zweep in zijn hand, die hij

voor zijn ezel gebruikte. Hij sleepte me weg van mijn kom met gierst. Toen hij me begon af te ranselen schreeuwde ik het uit, maar toen ik het lelijke geluid van een nederlaag uit mijn mond hoorde komen, hield ik mijn adem in. Zijn geselingen deden me niets. Sterker nog: ze gaven me het duwtje waarnaar ik op zoek was. Ik zou niet langer op deze plek blijven om behandeld te worden als een van zijn ezels. Ik ging weg om Husseina te zoeken. Als Aminah dat wilde, kon ze meekomen, maar als ze behandeld wilde worden als een dier, kon ze blijven.

Maar Wofa Sarpong dwarsboomde mijn idee. Voordat ik mijn plan kon smeden om te ontsnappen, had hij zijn ezel voor de kar gebonden – volgeladen met kolanoten – en had hij Kwesi opdracht gegeven mij naar de kar te dragen. Aminah gooide me een tak toe en zei dat ik op de bladeren moest kauwen en ze tegen mijn lichaam moest drukken, dat zou helpen tegen de pijn van de zweepslagen. Even overwoog ik Wofa Sarpong te smeken om de kar om te draaien zodat ik bij Aminah kon blijven. Maar toen ik zag dat de man met opgetrokken schouders van woede de ezel geselde met dezelfde felheid waarmee hij mij ervan langs had gegeven en ‘*Ko! Ko!*’ schreeuwde, was een deel van me opgelucht dat hij me wegvoerde.

De kar ratelde over de stenen, en een paar keer dacht ik dat we zouden omvallen. Hoe verder we kwamen, hoe dichter het bos werd, wat me de adem benam. Had ik maar kunnen vluchten met Aminah.

We kwamen aan bij een kleine hut midden op een stuk land met palmbomen. We waren amper gestopt of een lange man kwam gebukt de deur uit.

‘Dogo,’ zei Wofa Sarpong.

‘Wofa, je bent te vroeg,’ zei de lange man.

‘Deze is te stijfkoppig. Ze zal me alleen maar problemen bezorgen. Neem jij haar maar.’

‘Ik heb hier niets om te ruilen. Misschien wat zout.’

‘Dat is goed.’

Wofa Sarpong stapte van de kar af en sleurde me aan mijn oren naar beneden. Ik viel bijna, maar zorgde ervoor dat ik mezelf in evenwicht hield en ging rechtop staan. Ik wilde in zijn gezicht spugen, maar hij zou me ongetwijfeld slaan en mijn lichaam deed te veel pijn. De ruimte rook naar water dat te lang in een pot had gestaan. Bij de ingang van de hut kakelde een kip, met kuikens in haar kielzog.

‘Geef die kip er ook maar bij,’ zei Wofa Sarpong.

‘Die heb ik nodig voor de eieren.’

‘*Massa*, ik breng je goed geld en jij hebt het over eieren.’

Er kwam nog een vogel tevoorschijn, een grijsgroene haan die trots heen en weer stapte, zonder te beseffen dat hij zou eindigen in Wofa Sarpongs kwaadaardige klauwen. Ik keek naar Dogo, de lange man, die dit ook begreep en zijn schouders ophaalde, waarna hij achter de vogels aan liep. De vogels krijsten en kakelden, en Dogo kwam regelmatig vruchteloos overeind en veegde zijn voorhoofd af. Ondertussen ging Wofa Sarpong Dogo’s hut binnen en kwam naar buiten met balen stof en een paar verroeste landbouwwerktuigen.

‘De stof is niet voor mij,’ zei Dogo, en hij drukte de rug van zijn ene hand in de palm van zijn andere om Wofa Sarpong te smeken.

‘Zeg maar tegen degene van wie hij is dat hij naar mij toe moet komen,’ zei Wofa Sarpong, en hij nam grote stappen, als de haan die hij elk moment kon pakken.